

22.11.2011

Dnro 3425/4/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Eero Kallio

POLIISI EI OLISI SAANUT HÄVITTÄÄ TODISTUSAINEISTOA ENNEN OIKEUDENKÄYNTIÄ

1 KANTELU

Kantelija arvostelee Varsinais-Suomen poliisilaitoksen ja siellä etenkin tutkinnanjohtajan ja tutkijan menettelyä omaisuutensa takavarikoimisessa ja hävittämisessä.

Kantelija kertoo, että häneltä takavarikoitiin valokuvia, negatiiveja ja cd-levy, jotka esitutkintapöytäkirjan mukaan hävitettiin esitutkinnan aikana. Omaisuudella oli kantelijalle suuri rahallinen ja tunnepitoinen arvo.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

Saadun selvityksen mukaan Varsinais-Suomen poliisilaitokselle tuli kesäkuussa 2010 tutkittavaksi törkeän kiristyksen yritystä koskeva asia. Kantelijan ilmoitettiin yrittäneen kiristää entiseltä tyttöystävältään huomattavan summan rahaa hänestä otetuilla arkaluontoisilla kuvilla. Mikäli kantelijalle ei maksettaisi rahoja, niin hän toimittaisi tämän arkaluontoisen kuva-aineiston julkisuuteen. Kun vaatimukseen ei suostuttu, hän tarjosikin aineistoa kahdelle eri lehdelle, jotka kuitenkin kieltäytyivät niiden julkaisemisesta.

Kantelijan kotona suoritettiin 5.6.2010 kotietsintä. Tässä yhteydessä häneltä takavarikoitiin erinäistä omaisuutta, muun muassa valokuvia, negatiiveja ja cd-levy. Suurin osa takavarikoidusta omaisuudesta palautettiin myöhemmin hänelle.

Asiassa tutkijana toiminut vanhempi rikoskonstaapeli hävitti tutkinnanjohtajana toimineen rikoskomisarion määräyksestä 15.9.2010 kantelussa mainitun omaisuuden. Valokuvista ja cd-levystä otettiin kuitenkin jäljennös esitutkinta-aineistoon.

Kantelijan epäiltiin syyllistyneen törkeän kiristyksen yritykseen, kahden sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisen yritykseen ja lisäksi törkeään rattijuopumukseen. Syyttäjän mukaan kantelija oli vaatinut korvausta vähintään 300 000 euroa siitä, että hän ei toimita valokuvia julkaistavaksi.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus tuomitsi sittemmin 16.12.2010 antamallaan tuomiolla kantelijan törkeän kiristyksen yrityksestä ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisen yrityksestä yhden vuoden kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Kärjäoikeus totesi tuomiossaan todistelusta seuraavaa: "Nyt kysymyksissä olevissa valokuvissa näkyy kaksi seinäkalenteria, joista ei ole nähtävissä päivämäärää. Riidatonta on, ettei käsillä olevia kuvia voida enää käsitellä niin, että päivämäärä saataisiin näkyviin. Negatiivien takavarikot on poliisin toimesta purettu ja negatiivit tuhottu. Todistajana kuullun valokuvaajan (nimi poistettu) kertomus osoittaa, että negatiiveista olisi ilmeisesti ollut saatavissa laadultaan parempia kuvia kuin oikeudessa esillä olleet. Negatiivien tuhoamisen vuoksi ei voida enää jälkikäteen selvittää, olisivatko päivämäärät saatavissa näkyviin ja olisiko siten saatavissa näyttöä, joka todistaisi vastaajan puolesta."

3.2

Lainkohdista

Takavarikoidun esineen säilyttämisestä säädetään pakkokeinolain 4 luvun 10 §:ssä seuraavaa:

Takavarikon toimittajan on otettava takavarikoitu esine haltuunsa tai pantava se sinetöityyn säilöön. Esine voidaan kuitenkin jättää haltijalleen, jollei sen voida katsoa vaarantavan takavarikon tarkoitusta. Haltijaa on tällöin kiellettävä myymästä esinettä tai muuten luovuttamasta taikka hukkaamasta sitä. Milloin katsotaan tarpeelliseksi, esine on lisäksi merkittävä sinetillä tai muulla tavoin siten, että se selvästi nähdään takavarikoiduksi. Haltijaa saadaan tarvittaessa kieltää käyttämästä esinettä.

Takavarikoitu esine on säilytettävä sellaisenaan. Esinettä on hoidettava niin, ettei sitä käytetä väärin. Kuitenkin voi poliisipiirin päällikkö määrätä takavarikoidun esineen heti myytäväksi, jos se on helposti plaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen. Todisteena käytettäväksi takavarikoidulle esineelle saadaan tehdä kokeita, milloin se on tarpeen rikoksen selvittämiseksi.

Takavarikon kumoamisesta on säädetty pakkokeinolain 11 §:ssä seuraavaa:

Takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen.

Takavarikko on kumottava myös, jollei syytetä sen aiheuttaneesta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuimien pidättämiseen oikeutetun virkamiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidetään tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. ([11.7.1997/693](#))

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun 38 § kuuluu seuraavasti:

Kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, omaisuus on asianomaisen valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä (*täytäntöönpanotoimi*). Menettämisseuraamuksen panee täytäntöön kihlakunnan poliisilaitos. Täytäntöönpanoa varten tapahtuvasta omaisuuden haltuun ottamisesta on laadittava pöytäkirja noudattaen soveltuvin osin pakkokeinolain (450/1987) 4 luvun 9 §:ää.

Rahamääräisen menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon sovelletaan 2 luvun säännöksiä saatavan täytäntöönpanosta siltä osin kuin menetetyksi tuomittu rahamäärä ei ole poliisiviiranomaisen hallussa ja tässä luvussa ei toisin säädetä.

Tullirikosasiassa määrätyn menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta on lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen säädetään

ja 39 § seuraavasti:

Jos tuomittu omaisuus on helposti pilaantuvaa, arvoltaan nopeasti alenevaa tai huomattavia hoitokustannuksia aiheuttavaa tai jos muut vastaavat syyt edellyttävät kiireellisiä toimenpiteitä, voidaan täytäntöönpanotoimesta määrätä, vaikka menettämisseuraamusta koskeva ratkaisu ei olekaan täytäntöönpanokelpoinen.

Myöhemmän ratkaisun vaikutuksesta menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon on sakon täytäntöönpanosta annetun lain 40 §:ssä säädetty seuraavaa:

Kun on pantu täytäntöön lainvoimaa vailla oleva ratkaisu omaisuuden tai rahamäärän valtiolle menettämisestä, täytäntöönpano ei myöhemmin annetun ratkaisun vuoksi peräydy ennen sen lainvoimaiseksi tulemistä.

Menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylkäämisestä on täytäntöönpanosta annetun lain 45:ssä säädetty seuraavaa:

Jos tuomioistuimella on lainvoimaisella tuomiolla hylännyt omaisuuden menetetyksi tuomitsemista koskevan vaatimuksen, omaisuus on pyynnöstä palautettava omistajalle tai sille, jolla siihen muuten on oikeus. Asianomaisella on oikeus saada omaisuudesta korvaus, jos sen palauttaminen ei täytäntöönpanotoimen suorittamisen tai muun syyn vuoksi ole enää mahdollista. Oikeusrekisterikeskus vahvistaa 43 §:n mukaiseen arvioon perustuen kirjallisesta hakemuksesta korvauksen ja suorittaa sen asianomaiselle.

Korvausta koskevaan päätökseen tyytymättömällä on oikeus ajaa kannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin kärjäoikeudessa. Kanne on puhevallan menettämisen uhalla saatettava vireille kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun Oikeusrekisterikeskuksen vahvistama korvaus on suoritettu asianomaiselle. Vastajana asiassa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

3.3

Arviointi ja johtopäätökset

Tutkinnanjohtajan näkemys

Tutkinnanjohtaja katsoo selvityksessään, että kuvista oli pääteltävissä, että ne oli otettu asianomistajan ollessa enintään 15-vuotias. Kyseiset valokuvat ja negatiivit sekä niistä tehty cd-tallenne olivat sellaista omaisuutta, jota kantelijalla ei ollut lain mukaan oikeutta pitää hallussaan.

Asianomistaja on julkisuuden henkilö. Koska kuvat ja tallenne olivat asianomistajan kannalta yleiseen tietouteen joutuessaan varsin tuhoisaa materiaalia, niitä ei tutkinnanjohtajan käsityksen mukaan tulisi palauttamaan kantelijalle, vaan se tulisi hävittää.

Tutkinnanjohtaja katsoi, että tapaukseen voitiin soveltaa sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun 38 ja 39 §:ää. Näiden lainkohtien mukaan takavarikoitu ja valtiolle tuomittava sekä kihlakunnan poliisilaitoksen hävitettäväksi tuleva omaisuus voidaan hävittää kiireellisenä jo ennen lainvoimaista ratkaisua tietyin edellytyksin. Näistä edellytyksistä lainkohdassa mainitaan "muu vastaava syy", joka voitiin tutkinnanjohtajan mukaan tulkinnan kautta katsoa sopivan tässä tapauksessa perusteeksi takavarikoituun aineistoon kuuluvien epäsiivellisten kuvien ja negatiivien hävittämiseen.

Syyttäjän näkemys

Syyttäjä kertoo selvityksessään, että hän keskusteli esitutkinnan loppuvaiheessa tutkinnanjohtajan kanssa. He päätyivät yhdessä siihen, että alkuperäisiä negatiiveja, niistä tehtyjä valokuvia ja valokuvista tehtyä cd-levyä ei liitettäisi esitutkintapöytäkirjaan, jotta voitaisiin välttää niiden mahdollinen jou-

tuminen jälleen rikosentekovälineiksi, mikäli joku esitutkintapöytäkirjan kappale joutuisi väärin käsiin. Keskustelun aikana tutkinnanjohtaja ilmoitti aikovansa hävittää alkuperäiset negatiivit, valokuvat ja cd-levyn. Syyttäjä kertoo pyytäneensä tällöin valokuvista kopion käytettäväksi katselmuksen kohteena tulevassa oikeudenkäynnissä.

Syyttäjä katsoo, että tutkinnanjohtaja ei toiminut virheellisesti määrätessään aineiston hävitettäväksi. Aineisto oli sellaista, että se olisi tuomittu valtiolle menetetyksi rikosentekovälineenä ja myös sukupuolisiveellisyttä loukkaavana. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 38 ja 39 §:n säännökset ovat siten tulkinnanvaraisia, että ne mahdollistavat myös tutkinnanjohtajan tulkinnan. Syyttäjän mukaan yksilöitynä täytäntöönpanotoimena mainitun "huomattavia hoitokustannuksia aiheuttavaa" osalta voidaan muuna vastaavana syynä pitää arkaluontoisten asiakirjojen säilyttämistä.

Syyttäjän käsityksen mukaan vastaajalle ei ole aiheutunut asiassa oikeuden menetystä, koska tuomioistuin voi vapaasti harkita kaikkia todisteita sekä väitteitä ja puolustuksen suosimista koskevan periaatteen mukaisesti sen tulee hylätä syyte siltä osin, kuin on jäänyt varteenotettava epäily vastaajan syyttömyydestä. Tässä tapauksessa tuomioistuin on ottanut negatiivien puuttumisen asianmukaisesti huomioon, kuten tuomiosta käy ilmi. Kyseisellä seikalla ei ole horjutettu muuta asiassa esitettyä näyttöä vastaajan syyllisyydestä.

Rikosylikomisarion näkemys

Rikosylikomisario pitää tutkinnanjohtajan ratkaisua asiassa kritiikille alttiina. Hän pitää kuitenkin lain-säädännöllisenä puutteena sitä, että lakiin ei ole kirjattu pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle oikeutta hävittää sellaista vähäarvoista rikosentekovälinettä, jota tarkoitetaan rikoslain 10 luvun 4 §:ssä, kuten on mahdollista muun muassa huumausainelain ja teräsaselain säännösten perusteella. Varsinais-Suomen poliisilaitos yhtyy lausunnossaan rikosylikomisarion näkemykseen.

Poliisihallituksen näkemys

Poliisihallitus katsoo lausunnossaan, että pakkokeinolain 4 luvun 10 §:ssä säädetään takavarikoidun esineen säilyttämisestä. Lainkohdan mukaan takavarikoitu esine on säilytettävä sellaisenaan. Laki ei salli edes vähäarvoisen takavarikoidun omaisuuden hävittämistä. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan tutkinnanjohtajan päätös omaisuuden hävittämisestä ei perustu lakiin.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän näkemys

Apulaisvaltakunnansyyttäjä yhtyy poliisihallituksen näkemykseen sakon täytäntöönpanosta annetun lain 39 §:n tulkinnasta. Hän kiinnittää huomiota kuitenkin siihen, että kuvamateriaalin hävittämisen tarkoituksena oli varmistaa, ettei asianomistaja milloinkaan uudestaan joudu samanlaisen loukkauksen kohteeksi.

Valokuvien negatiivien, niistä tehtyjen valokuvien ja valokuvista tehdyn cd-tallenteen hävittäminen ennen syyteasian lainvoimaisuutta on apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan ollut ongelmallista myös sen vuoksi, että menettely on estänyt mahdollisten lisätoimenpiteiden kohdistamisen sanottuihin esineisiin.

Oma käsitykseni

Omalta osaltani totean, että rikoslain 10 luvun mukaan menettämisseuraamuksista päättäminen kuuluu tuomioistuimelle. Pakkokeinolain 4 luvun 10 §:ssä säädetään takavarikoidun esineen säilyttämisestä. Lainkohdan mukaan takavarikoitu esine on säilytettävä sellaisenaan.

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n mukaan takavarikko on kumottava, jos syytettä ei nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan.

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luku sisältää säännöksiä menetetyksi tuomitun omaisuuden hävittämisestä. Sakon täytäntöönpanosta annetussa laissa lähdetään menettämisseuraamusten osalta siitä, että jonkin asteinen tuomioistuimen ratkaisu on jo olemassa. Yleensä ratkaisun tulee olla täytäntöönpanokelpoinen (usein vieläpä lainvoimainen).

Edellä mainittu sakon täytäntöönpanosta annetun lain 39 §:n säännös ei sovellu esillä olevaan tilanteeseen, kuten ei koko lakikaan. Säännöksestä ei saa tukea sille, että poliisi voisi hävittää oikeudenkäyntiä varten todisteena takavarikoitua aineistoa ennen oikeudenkäyntiä. Kysymyksessä ei edes ollut helposti pilaantuva tai arvoaan nopeasti menettävä omaisuus. Sen säilyttämisestä ei olisi myöskään aiheutunut syyttäjän mainitsemia huomattavia kustannuksia. Ei ollut myöskään muita lainkohdassa tarkoitettuja "vastaavia syitä", jotka olisivat edellyttäneet kiireellisiä toimenpiteitä (aineiston hävittämiseksi). Sitä paitsi pakkokeinolain 4 luvun 10 §:n 2 momentissa on erityissäännös sellaisesta takavarikko-omaisuudesta, jonka säilyttämiseen liittyy vastaavia kiireellisiä toimenpiteitä. Sen mukaan poliisipiirin päällikkö voi määrätä takavarikoidun esineen heti myytäväksi, jos se on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen.

Tutkinnanjohtajan menettelyyn oikeuttavaa säännöstä ei ole muuallakaan lainsäädännössämme. Tässä tapauksessa kävi vielä niin, että hävitetyistä negatiiveista olisi mahdollisesti voitu saada valmistettua sellaisia tarkempia kuvia, jotka olisivat saattaneet tukea syytetyn näkemystä asianomistajan iästä kuvienottohetkellä. Toisaalta on myös mahdollista, että niistä olisi voitu saada syyttäjän näkemystä tukevaa näyttöä asianomistajan iästä.

Tutkinnanjohtaja on päättänyt kuvien hävittämisestä. Vastuu aineiston hävittämisestä on kiistatta tutkinnanjohtajalla. Hän on kuitenkin pyrkinyt selvittämään laintulkintaa ja neuvotellut ennen päätöstään asiassa syyttäjän kanssa. Syyttäjä on ollut aineiston hävittämisestä samaa mieltä kuin tutkinnanjohtaja.

Asiakirjojen mukaan takavarikko tapahtui 5.6.2010. Osa takavarikoidusta aineistosta palautettiin jo kesäkuussa. Nyt kysymyksessä oleva takavarikoitu omaisuuden osalta takavarikko ilmeisesti kumottiin 15.9.2010, koska hävittäminen on tapahtunut tuolloin eli samana päivänä kuin esitutkintapöytäkirja on valmistunut.

Tutkinnanjohtaja toimi lainvastaisesti, kun hän määräsi valokuvat, negatiivit ja cd-levyn hävitettäväksi. Ne olisi tullut sisällyttää osaksi esitutkinta-aineistoa ja syyttäjän olisi tullut pyytää käräjäoikeutta määräämään niiden tuomitsemista valtiolle menetetyksi. Hävittäminen olisi voinut tapahtua vasta tuomion tultua täytäntöönpanokelpoiseksi edellyttäen tietenkin, että asiaa käsitelleet tuomioistuimet olisivat päättäneet menetykseuraamuksesta. Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomion mukaan syyteasia tuli siellä vireille 22.9.2010 eli neljän kuukauden kuluessa takavarikosta. Määrääjän umpeutumisen ei ollut syynä takavarikon purkamiseen. Kumottuaan takavarikon tutkinnanjohtajan olisi tullut luovuttaa mainittu omaisuus kantelijalle.

Tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välinen neuvottelu on ollut sinänsä esitutkintayhteistyön kannalta myönteistä. Syyttäjän esittämää näkemystä lain tulkinnasta voidaan tässä yhteydessä arvostella. Syyttäjän laintulkinta vaikutti omalta osaltaan siihen, että tutkinnanjohtaja päätyi määräämään puheena olevat valokuvat, negatiivit ja cd-levyn hävitettäväksi. Mikäli syyttäjä olisi todennut, että hän vie asian käräjäoikeuden päätettäväksi, tutkinnanjohtaja tuskin olisi määrännyt todistusaineistoa hävitettäväksi.

Syyttäjä menetteli näin ollen virheellisesti hyväksyessään tutkinnanjohtajan lainvastaisen tulkinnan. Syyttäjänä hänen olisi tullut havaita, ettei tutkinnanjohtajan esittämä säännös sopinut lainkaan tällaiseen tilanteeseen. Vaikka syyttäjä ei ole vastuussa varsinaisesta päätöksestä, pidän myös hänen menettelyään moitittavana.

Tutkija toimi takavarikoidun aineiston hävittämisessä tutkinnanjohtajan määräyksen mukaisesti. Hänen menettelyään ei ole syytä arvostella.

Olen toimenpiteitä harkitessani ottanut huomioon sen, että tutkinnanjohtajan ja myös syyttäjän tarkoitus on ollut estää mahdollisuus, että epäilty tai joku muu toimittaisi myöhemmin valokuva-aineistoa julkisuuteen tai vaatisi uudelleen rahaa niiden luovuttamisesta. Tutkinnanjohtajan tarkoitus oli siten suojella asianomistajaa uusilta kärsimyksiltä ja estää aineiston käyttäminen rikosentekovälineenä. Samaan tavoitteeseen olisi päästy myös pitämällä aineisto poliisin hallussa, määräämällä se salaiseksi ja saattamalla hävittäminen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Olen ottanut huomioon myös sen, että käräjäoikeus olisi mitä todennäköisimmin määrännyt aineiston valtiolle menetetyksi, jos syyttäjä olisi tällaisen vaatimuksen esittänyt.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle huomautuksen edellä kohdassa 3.2 selostetusta virheellisestä laintulkinnasta ja lainvastaisesta menettelystä. Tässä tarkoituksessa lähetän tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle jäljennöksen tästä päätöksestäni.